

*Кіш Єва
(м. Ужгород)*

ЦЕНТРАЛЬНА ЄВРОПА ЯК СКЛАДОВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

*Фактично, що означає Європа для угорця, чеха, поляка?
Упродовж тисячі років їхні держави були частиною Європи,
коріння якої сягало в римське християнство.
Для них слово "Європа" не є географічним явищем,
а духовним поняттям, синонімом до слова "Захід"*

Мілан Кундера

Вступ чотирьох країн Центральної Європи (Польщі, Угорщини, Чехії та Словаччини) у Євросоюз 2004 року коректно і цілком справедливо слід вивчати як складний багатогранний процес модернізації з широкою палітрою передумов відносно наявних історичних традицій європейськості, культурних надбань та менталітету народів цих країн, політичної культури громадянських суспільств, традицій парламентаризму народів Центральної Європи.

В цьому контексті перед вченими, фахівцями, експертами не раз постає наступне вкрай важливе запитання – а власне як предметно без зайвих емоцій визначити цей процес та події які передували приєднанню чотирьох до ЄС? Багатогранна мозаїка тлумачень, політичного, емоційного, історичного характерів, наявність таких категорій, понять, пояснень як – східне розширення ЄС, повернення в Європу, приєднання до ЄС, інтеграція в Європу, власне не вичерпує всієї мозаїки проблемних питань адаптації центральноєвропейського регіону до нового середовища.

На нашу думку, формування нової Центральної Європи на зламі століть є багатовимірний процес, функціонуючий за внутрішньою логікою розвитку – як розвиток цілісного організму, що знаходиться в постійній взаємодії з новим геополітичним та гео економічним простором Європейського Союзу, який буде безперервно "звіряти" свої інтереси – "відповіді" із станом і реакцією своїх новітніх елементів – неофітів – країн Центральної Європи.

Зрозуміло що концептуально вираженої стратегії розширення на схід ЄС не мав навіть у першій половині 1990-х років, (про це свідчать конкретні документи кінця 1980-х рр., а власне і дебати у ЄС протягом 1990-х років), а перші кроки тоді ще трійки (Польщі, Угорщини та Чехословаччини) у єсівському напрямі наражалися на вельми прагматичні інтереси конкретних країн доцентрованого ядра Європейського Союзу. Це питання потребує окремого дослідження. Втім, зазначимо, що масштабний образ це Європа, а вже образи чи символи які задають внутрішні параметри країни, визначаючи також і її ідентичність. На початку третього тисячоліття країни Центральної

Європи повертаються на шлях європейської цивілізації, хоча як блискуче сформулював Мілан Кундера: "Центральна Європа палко бажала бути конденсованим варіантом самої Європи в усьому своєму культурному розмаїтті – мала суперєвропейська Європа, зменшена модель Європи, що була б складена з держав, створених за одним правилом найбільша різноманітність у межах найменшого простору" [1]. Чи успішним буде цей шлях починаючи з 2004 року вже в рамках Євросоюзу покаже час, але успіх їх саме європейської за характером консолідації буде залежати від спрможности держав Центральної Європи "подолати" так звані одвічні комплекси, які міцно зберігаються в історичній пам'яті народів регіону.

Метою даного наукового аналізу визначимо дослідження концепту Центральної Європи. Хоча зрозуміло, що обсяг публікації не є достатнім для аналізу теорії та практики формування і розвитку всієї складної мозаїки Центральної Європи. Завданням вважаємо спробу розкрити сутність поняття теорії і реалій Центральної Європи, насамперед, поставити питання, які потребують комплексних досліджень. Адже вузько політологічний, чи економічний чи то історичний, чи географічний підхід не є достатніми для дослідження цього складного феномену. Так, існує певний масив наукової літератури – де питання Центральної Європи вивчають історики, філологи, політологи, письменники, економісти тощо. Більше того, існують публікації де власне заперечується існування Центральної Європи і робляться висновки – що це лише міф. Утім, комплексного академічного рівня дослідження проблемних питань Центральної Європи нині ще бракує і не тільки в Україні.

В останній час окремі питання євроінтеграції країн Центральної Європи (зазначимо, Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини) привертають увагу вітчизняних дослідників [2], що пояснюється науковою вагомістю проблеми, її актуальністю у нових геополітичних умовах Європи. В цьому контексті, порівнюючи численні академічного характеру наукові праці вчених Європи та США [3], більше того, наукові дослідження вчених Росії, де більш системно і комплексно вивчаються питання суспільно-політичних змін в центральноєвропейському регіоні [4], свідчить про той факт, що в Україні відсутні наукові монографічні дослідження стосовно глибокого, комплексного аналізу сучасної політичної історії, геополітики країн Центральної Європи. Хоча, слід віддати належне діяльності як вченим науково-дослідних структур – Інституту історії України, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень, Інституту стратегічних досліджень, Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України, так і дослідникам неурядових дослідницьких фондів, своєрідним "мозковим центром" [5], аналітичні розвідки яких сприяють осмисленню окремих проблемних питань євроінтеграції Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини.

Не абсолютизуючи символи простору і часу, вважаємо за доцільне проаналізувати процес формування нової Центральної Європи - як складний, багатогранний, хоча іноді і суперечливий процес, функціонуючий за

внутрішньою логікою розвитку – як підсистема більш високого гатунку цілісної системи, яка за якістю, а ще більше – за масштабністю сучасних геополітичних змін на європейському континенті також трансформується. По-перше, важливим є дослідження з точки зору розширення сфери інтересів ЄС на новий геополітичний простір – як процес поглинання нової Центральної Європи – як підсистема за умов наявного досвіду (маємо на увазі попередні розширення ЄС включно і трансформацію зовнішнього кордону ЄС на внутрішній кордон ЄС). Виокремлення саме інтересів ЄС важливо і тому, що з точки зору його нового просторового середовища, позаяк він опиняється все ж таки в унікальному геополітичному, культурно-географічному просторі Центральної Європи. Зрозуміло, що кожна підсистема є частиною більш широкої системи відносин і пов'язана з останньою генетично і функціонально. У той же час важливо підкреслити, що кожна підсистема є відносно незалежна, цілісна система відносин, що функціонує і розвивається згідно з власними закономірностями. Тому в даному випадку застосування поняття “підсистема” має значення лише у випадку, коли спеціально відмічається її приналежність до більш широкої системи, оскільки в інших відносинах вона багато в чому живе і діє як цілком самостійна система.

В контексті концептуального наукового аналізу феномена нової Центральної Європи, з приводу яких нині точиться політичний дискурс і ведеться наукова полеміка, неперевершене значення набувають класичні моделі дослідження.

Перш за все, мова йде про дефініцію і просторово-географічне, геополітичне, геостратегічне визначення Центральної Європи. Зазначимо, що неупередженого науково обґрунтованого дослідження чи то навіть переліку проблемних питань Центральної Європи не існує і нині. Так, суттєво відрізняються трактування вчених України, Росії, Німеччини, Австрії, Франції, Угорщини, Польщі, Чехії, Словаччини і так далі. Цікаво, що просторова конфігурація Центральної Європи у трактуванні політиків вищезазначених країн “об’єктивно” має кон’юнктурний характер!

Процес східного розширення Європейського Союзу чи приєднання країн Центральної Європи до Європейського Союзу це безперечно не дихотомія, а складний, багатогранний процес поступового розвитку складових цілісного процесу європейської інтеграції. Більше того, на нашу думку, концепт об’єднаної Європи з точки зору просторового розвитку ЄС лише посилює процеси інтеграції на європейському континенті і відповідно посилює позиції, інтереси об’єднаної Європи у глобальному вимірі.

У третьому тисячолітті, в процесі аналізу зміни геополітичної ситуації внаслідок поглиблення та розширення Євросоюзу, 1 травня 2004 року відбулася геополітична сегментація регіону Центральної та Східної Європи (ЦСЕ), відбувся його розпад на окремі сегменти як у географічно-просторовому, так і соціо-економічному та політичному вимірах. Зрозуміло, що новий кордон Центральної Європи, який формується і не збігається з

культурними кордонами Європи, на нашу думку, є не тільки простим лінійним простором чи просторовим бар’єром, який до речі досить чітко відмежує в даному випадку регіон Центральної Європи та Україну. В даному контексті, аналіз геополітичної ролі нових східних кордонів Євросоюзу *volens volens* має вже сьогодні суттєвий вплив на поступове формування нової моделі відносин між розширеним Євросоюзом та Україною.

По суті, 1 травня 2004 року в центральноевропейському регіоні відбулась подія, яку ще мало хто зрозумів чи зміг осягнути значущість цієї масштабної події, а саме: докорінно змінилася геополітична ситуація. Фактично відбулася чітка структуризація геополітичного простору Центральної та Східної Європи, наслідки якої вже на сьогодні мають і в перспективі матимуть безпосередній потужний в більшій мірі негативний вплив зокрема і для України. Можливо коректнішим буде визначити ці події як природний і закономірний процес “повернення” країн регіону до Європи, як зникнення розподільчих ліній в Європі. Втім, досить рельєфні проблемні питання, реалії сьогодення потребують глибшого, комплексного дослідження (територіальних, соціо-економічних, етнокультурних, геополітичних складових) сучасного євроінтеграційного процесу країн Центральної Європи. Вивчення цієї проблеми набуває особливого, вкрай актуального значення для України, позаяк вже сьогодні є наявними (здебільше негативного характеру) безпосередні наслідки розширення Євросоюзу на Схід.

Важливим елементом у дослідженні є власне географічне окреслення регіону нової Центральної Європи. Зрозуміло, що правила гри, які періодично визначались та визначатимуться головними гравцями на міжнародній арені, змінюються в залежності від кон’юнктури завжди сьогоденішнього майбутнього, в контексті відповідної геополітичної ситуації. Але якщо геополітичний простір, який досліджується у динаміці його розвитку, є мінливим і може внаслідок певних історичних обставин змінитись, тоді геокультурні образи, формуються більш довготривале і не зникають ураз. Так, геокультурний простір Центральної (Середньої) Європи як образ по суті, визначає також і масштаби нової Центральної Європи.

По суті, на сьогодні відбувається своєрідна імплантації географічного простору, регіону ЦЄ, в сферу більш ширшого культурного, цивілізаційного простору Європи. Більше того, вже з 2004 року і в подальшому (визначимо це як перший етап адаптації держав Центральної Європи до ЄС, що може розтягнутися і на десять років) народи регіону Центральної Європи, які до речі не обтяжені з’ясуванням своєї ідентичності, з 2004 року щоденно відчуватимуть на собі сутність європейського менталітету у повсякденному житті – як використання наявних можливостей, активної праці в напрямку як використати ці можливості, а не очікування надання преференцій. Тому попереду – на першому етапі – поряд з ейфорією стосовно перспектив швидкого та динамічного, майже “автоматичного” інтегрування, наявними будуть розчарування та пошуки розбудови дійсно європейської ідентичності

у повсякденному житті в контексті подолання так званих комплексів європейської неповноцінності народами Центральної Європи.

Одним з найактуальніших питань, яке продовжують дискутувати не тільки політологи, історики, є питання Центральної Європи, що є також і свідченням необхідності ґрунтовного висвітлення проблеми в науці. Зокрема йдеться про те, наскільки правомірним та історично обумовленим є використання нині поняття *Mitteleuropa*. Хоча на це принципове питання і нема одностайного погляду, незважаючи на його широку історіографію що в свою чергу свідчить про відродження інтересу до цієї тематики.

Поняття *Mitteleuropa* “Середньої чи Центральної Європи” з’явилося в період першої світової війни, хоча корені цієї категорії можна знайти ще на початку XIX століття. Так, вперше більш-менш чітко визначення було сформульовано економістом Фрідріхом Лістом, який зауважив, що Німеччині, яка на той час ще й не існувала, тобто майбутній Німеччині не за океаном треба шукати колонії чи зони свого впливу, а на природно досяжних територіях від Дунаю на Схід, аж до Чорного моря. Цього погляду дотримувались й інші німецькі публіцисти і вчені, зокрема, Г. Даніель, К.Францц, Ф.Ратцель [6]. Концептуальне обґрунтування категорія *Mitteleuropa* отримала вже у праці лютеранського священика Фрідріха Наумана у 1915 році в період Першої світової війни і не випадково, адже сподівання у перемозі у війні Німеччини та її прибічників визначало і необхідність розробки чіткого плану, як має виглядати ця *Mitteleuropa* – економічний, митний та воєнний союз на німецькомовній території та Австро-Угорщині разом із польськими, балтійськими та південно-східними територіями. Саме для Німеччини низка середніх та малих держав Центральної та Східної Європи разом із Німеччиною розглядалася як Середня Європа (*Mitteleuropa*) або ж Центральна Європа (*Zentraleuropa*), фактично як простір домінації майбутньої великої Німеччини. Втім, Монархія розпалась, війну Німеччина програла, отже реалізація пангерманської ідеї “Середньої Європи” на деякий час “забувається”.

Хоча безперечно, що саме у теоретичному плані з-поміж численних ідей об’єднання народів Центральної Європи, особливої уваги заслуговують дві блискучі та логічно сформовані концепції – як геополітичні альтернативи щодо формування Центральної Європи, які на жаль так і не були реалізовані. Перш за все маємо на увазі концептуальні положення ідеї дунайської конфедерації народів Європи, центральноєвропейську ідею Ясі Оскара в контексті формування європейської федерації націй [7], а також “новевропейську” ідею Т.Г. Масарика стосовно створення федерації малих народів і малих держав Європи, насамперед, в цьому контексті слід відзначити концептуальну ідею Т.Г. Масарика щодо існування такого утворення, як “Смуга малих народів” між Німеччиною і Росією [8]. Проте, виходячи з об’єктивного аналізу міжнародного становища “малих держав” Європи і позицій великих держав щодо післявоєнного упорядкування Європи, слід констатувати, що ці ідеї консолідації малих народів Центральної Європи не були реалізовані.

Стратегічний напрям розвитку геополітики держав Центральної

Європи протягом XX ст. був зумовлений наявністю великих світових держав, імперій, боротьба яких за провідну роль, сфери впливу у світі систематично обумовлювали і геополітичну переорієнтацію держав центрально-європейського регіону. Історичний досвід XX століття свідчить, що можливості самостійного розвитку держав регіону були надто обмеженими, більше того, упродовж і після двох світових війн країни Центральної Європи систематично втрачали головні загальноцивілізаційні орієнтири поступу.

І знов як у 1920-х роках, так і в 1990-х роках XX століття народи Центральної Європи отримали шанс позбутися метаорієнтації і чітко визначити своє місце та роль як у Європі, так і у світі. Ясна річ, нові геополітичні реалії вимагають розробки теоретико-методологічних узагальнень, розробки власне нової системи категорії “Центральна Європа”. Позаяк абсолютно неможливим є на сьогодні використання *ex post* категорії *Mitteleuropa*, до речі, навіть сучасні узагальнення щодо цієї категорії свідчать про те, що серед учених нема одностайності щодо цього питання, насамперед, що стосується її просторової конфігурації [9].

Однак, вже сьогодні можна відзначити певне коло проблемних питань, які країни Центральної Європи мають вирішувати в якості де-юре повноправних членів, але де-факто поки що перед ними будуть визначатися так звані “перехідні умови”, “перехідні періоди”. Зокрема, це на сьогодні чітко визначені квоти та часові обмеження працевлаштування для неофітів ЦС; визначений часовий лаг у введенні соціальних гарантій та рівня зарплатної плати для новітніх європейців; необхідність лобіювання у перерозподілі коштів з Структурних Фондів; щоденна “боротьба” з старійшинами з “бідності” та активними лобістами на чолі з Іспанією; боротьба за преференції у спільній сільськогосподарській політиці; бажання брати участь на рівних з “старійшинами” ЄС щодо формування реальної політики (принагідно зазначимо що в цьому сенсі саме реальна участь країн Центральної Європи у творенні ефективної та виваженої східної політики ЄС була б якнайкращою подією для України) і все це відбуватиметься за умов копіткої роботи новітніх європейців з метою досягнення високого соціально-економічного рівня чи принаймні наближення до нього по всім основним макроекономічним показникам. Вкрай важливим в цьому сенсі є розуміння того факту що реальна євроінтеграція народів Центральної Європи лише у 2004 році реально розпочинається, але вже за нових можливостей. Саме ця категорія – нові можливості і їх використання як найкраще пояснює сутність сучасного виклику євроінтеграції.

Перефразуючи Фернана Броделя, який цілком справедливо і логічно стверджував, що світ усіяний “периферіями” [10], розуміючи під цим висловом країни, зони, пояси слабозрозвинених економік, чітко визначаючи, що просторова схема світу – це складання, з’єднання до купи пов’язаних зон, але на різних рівнях, адже у просторі окреслюються принаймні три ареали, три категорії: вузький центр, другорядні, досить розвинені регіони й на завершення всього – величезні зовнішні околиці, периферії які були скрізь

у світі, на сьогодні Євросоюз *mutates mutandis* переноситиме центри не тільки периферійних регіонів, а також і центр щодо самого себе, адже, центр має кілька поверхів, він поділяється всередині себе – а це вже у кінцевому рахунку чітко визначає геополітичні зміни в Європі, а саме глобальне зміцнення геополітичних позицій об'єднаної Європи внаслідок вступу держав Центральної Європи до ЄС.

Особливо рельєфно та здебільше негативного характеру наслідки розширення ЄС для України вже на сьогодні і у майбутньому виокремлюються на прикордонних західних регіонах України включно.

Аналізуючи причинно-наслідкові зв'язки формування нової геополітичної ситуації в регіоні ЦЄ, на нашу думку, не слід абсолютизувати роль сучасного розширення ЄС в контексті формування так званих “остаточних” кордонів Євросоюзу, чи то зміни ролі та функцій кордонів в Європі не слід вбачати лише в останніх подіях новітнього розширення ЄС. З плином часу кордони на європейському геополітичному просторі змінювалися і змінюються, але на жаль їх “біографія” не закінчується. Безперечно, розширюється спектр співіснування багатьох форм кордонів, які зберігаються шляхом відозміни. Геополітична роль і геополітичне значення кордонів в Європі поступово змінюється за умов процесу інтеграції, включно і процесу євроатлантичної інтеграції. Більш рельєфно це простежується у зміні домінування тих чи інших функцій кордону, в даному випадку – у домінуванні функцій контактного характеру кордонів, їх “прозорості” всередині Європи, і посиленням бар'єрної функції кордонів на нових межах Євросоюзу. Втім, геополітична роль кордону у певному просторі, де проживають конкретні люди, народи, які мають і розвивають певні відносини між собою, має неперевершене значення саме тоді, коли ці контакти як живі зв'язки, котрі мають давні щоденні традиції, можуть бути порушені.

На сьогодні і вже у найближчі роки, ЄС будуватиме якісно нову систему взаємовідносин – як *status quo* з Україною тому що де-факто і де-юре змінилася також і геополітична ситуація з приєднанням в ЄС держав ЦЄ. І для України як суб'єкта міжнародних відносин вкрай важливим є перш за все внутрішня потреба – що має стати іманентною сутністю нашої держави щодо необхідності цивілізованого розвитку суспільства, розвитку демократії, формування “середнього класу” та ринкової економіки – не для того щоб відповідати європейським стандартам, критеріям, а для того щоб стати дійсно актором в міжнародних відносинах, за якісно нових геополітичних обставин на європейському континенті.

Роль і місце нової Центральної Європи яка нині формується з чітко визначеними східними кордонами на довгострокову перспективу у новій геополітичній конфігурації на континенті не підлягає сумніву. Роздуми та дискурси на тему – чи існує чи ні Центральна Європа, чи це міф чи реальність на сьогодні стали реліктами історії. Актуальним питанням сьогодення постає динамічна розбудова нового формату взаємовідносин України з сусідами “першого порядку” в контексті реально діючого єдиного

євроінтеграційного простору, який впритул наблизився до кордонів України. Роль і значення формування нових механізмів взаємодії у триєдиній площині – по-перше, суб'єкт міжнародних відносин – Європейський Союз, що нині формується, точніше в контексті сучасного формування спільної зовнішньої політики ЄС що є питанням часу; по-друге, незалежні суб'єкти міжнародних відносин країни Центральної Європи (Польща, Чехія, Словаччина і Угорщина) як повноправні члени ЄС, і по-третє, вкрай важливий з геостратегічної точки зору суб'єкт міжнародних відносин – Україна: є вкрай актуальним питанням дослідження вітчизняної політології, позаяк стратегією сьогодення є вироблення адекватної вимогам часу зовнішньої політики України. Це стосується, насамперед, розвитку якісно нового формату взаємовідносин України з країнами Центральної Європи в контексті розбудови Україною реального, а не декларативного євроінтеграційного поступу.

Ще з 1990-х років ХХ ст. рефреном у промовах державних діячів Європи лунало і навіть нині звучить теза про небажання створення нових розподільчих ліній в Європі. Але реальні події початку третього тисячоліття де-факто і де-юре свідчать про формування нових ліній поділу в Європі, які на досить тривалий часовий лаг чітко відмежовують *omne quod est igitur nulla regione viatum finitum est*, а саме східний рубіж Центральної Європи як у просторовому вимірі, так і в психологічному, більше того, у культурно-цивілізаційному вимірі. Зрозуміло, що культурні, цивілізаційні карти Європи не збігаються із досить чіткими в геостратегічному вимірі просторовими обмеженнями Центральної Європи з 1 травня 2004 року. Втім, саме геополітичне значення цієї події – як чіткої структуризації Центральної та Східної Європи, і як її наслідок – чітке виокремлення сегменту Центральної Європи, має неперевершені геополітичні та геостратегічні наслідки і для України включно. Таким чином, внаслідок геополітичної сегментації Центральної та Східної Європи на початку ХХІ століття завершився процес формування нової Центральної Європи, точніше оновленої Центральної Європи, процес “повернення” якої до Європи лише тепер реально розпочався.

На наш погляд, глибоке переосмислення геополітичної ролі і значення цього невеликого, але вкрай важливого у геополітичному плані регіону в центрі Європи, в контексті максимального врахування всієї сукупності реалій і факторів, більше того за умов виокремлення альтернатив історичного суперечливого за характером розвитку держав Центральної Європи, дає можливість формулювати на сьогодні нові підходи до вивчення Центральної Європи за умов поглиблення та розширення євроінтеграційного процесу.

1. Мілан Кундера. Трагедія Центральної Європи // Незалежний Культурологічний Часопис “Г”. – Львів. – № 6, 1995.
2. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти / За ред. Ф.М. Рудича. – Київ: МАУП, 2002.; Ткач Д.І. Сучасні аспекти / За ред. Ф.М. Рудича. – Київ: МАУП, 2004.; Зегорщина в контексті суспільних трансформацій. – К.: МАУП, 2004.;

- ленько Г.І. "Навздогінна модернізація": досвід Польщі та України. – К.: Критика, 2003.; Дергачов О.П. Глобалізація та деякі проблеми національного розвитку країн Центрально-Східної Європи: випадок України // Наукові записки. – К.: ІГОЕНД, 2002. – Вип. 20. – С. 182-189.; Ковальова О.О. Стратегія євроінтеграції: як реалізувати європейський вибір України. – К., 2003.; Угорщина на шляху до Шенгену. Виклики для України. – Ужгород, 2001.; Безпосереднє сусідство України з ЄС: закриті кордони чи нові імпульси до співпраці? – Ужгород, 2002.; Україна і Шенген: приватний вимір європейського вибору: Інформ-аналітичне видання. – Київ, 2001; Кіш Єва. Кордони та їх значення за умов євроінтеграційних процесів // Дослідження світової політики. – № 24. – 2003. – С. 148-157.; Кіш Є. Питання безпеки на нових східних кордонах Європейського Союзу // Стратегічна панорама. – №1. – 2004. – С. 44-50.; Кіш Є. Візовий режим Шенгена. Наслідки для Європейського Союзу та України // Віче. – №3. – 2004. – С.60-64.; Кіш Є. Новий кордон – нова модель відносин. Інтеграція країн Центральної Європи до ЄС: геополітичні наслідки для України // Політика і час. – №6. – 2004. – С.65-72.; Kish Eva. Schengen and the Hungarian-Ukrainian Border. A Ukrainian Perspective // Carpathian Euroregion and External Borders of the Enlarged European Union confronting the effects of Schengen. – Kosice, 2003. – 116-159 pp.
3. Christopher Preston (1997) *Enlargement and Integration in the European Union* (London: Routledge); Mayhew Alan (1998) *Recreating Europe: The European Union's Policy Towards Central and Eastern Europe*; Grabbe Heather and Hughes Kirsty (1998) *Enlarging the EU Eastwards.*; Hyde-Price, Smith Martin and Timmins Graham (2000) *Building a Bigger Europe*; Young and Wallace (2000) *Regulatory Politics in the Enlarging European Union*; Sedelmeier, Ulrich and Helen Wallace (2000) *Eastern Enlargement: Strategy or Second Thoughts?*, in Wallace and Wallace (eds.) (2000) *Policy-Making in the European Union*, 4th edition (Oxford University Press); Jose I. Torreblanca (2002) *The Reuniting of Europe. Promises, Negotiations and Compromise*.
 4. Политическая трансформация стран Центральной и Восточной Европы. – М., 1997.; Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века. – В 3т. – Т.3. – М., 2002.; Расширение ЕС на восток: предпосылки, проблемы, последствия. – М, 2003.
 5. Копійка В.В. Розширення Європейського Союзу: Теорія і практика інтеграційного процесу. – К, 2002.; Горенко О.М. Соціально-політичний вимір європейської інтеграції та України. – К.: Інститут історії України НАН України, 2002.; Україна і Європа (1990-2000 рр.). – Частина 2. Анотована історична хроніка. Україна в міжнародних відносинах з країнами-членами Європейського Союзу. – К.: Інститут історії України, 2001.; Розширення ЄС. Аналітичний щоквартальник. Науковий редактор О.П. Дергачов. – Випуск, 2003.
 6. Geopolitikai szöveggyűjtemény. Budapest, 2002. – 210-234.old.
 7. Jánzi Oszkár. A Monarchia jövője. A dualizmus bukása és a dunai egyesült államok. – Bp.: Új Magyarország, 1918. – 41-72.old.
 8. Masaryk. T.G. Nová Evropa. Stanovisko slovanské. – Pr.: Nakladem Gustava Dubského, 1920. – S. 58,185-190.; Чапек Карел. Бесіди з Т.Г. Масариком – Львів: Каменяр, 2001. – С 38-105.
 9. Naumann Fr. Das Mitteleuropa (Berlin, 1915) // Irinyi. Mitteleurópa-tervek és az osztrák-magyar politikai közgondolkodás. Bp. – 1973.; Kövics Emma. Páneurópa-koncepció az 1920-as években // Párttörténeti Közlemények. 1976; Kis D. Variations on the Theme of Central Europe Exist? // Ash T. G. The Uses of Adversity. Essays on the Fate of Central Europe. N. Y.: Vintage Books, 1990. – P.180-212.; Kövics Emma. Az európai egység kérdése és Németország (1919–1933). Bp., 1992.– 221.old.; Ash Timothy Garton. Europe's Endangered Liberal Order // Foreign Affairs. – March/April. – 1998. – Vol.7.; Judt Tony. A Grand Illusion? An Essay on Europe. – Penguin Books, 1996.; Milosz Czeslaw. Central European Attitudes. In: Search in Central Europe. G. Schöpflin, N.Wood (eds.) Polity Press, 1989.; Mészlivetz Ferenc (szerk.). Közép-európai változások. MTA. Savaria University Press, Budapest-Szombathely, 1988.
 10. Бродель, Фернан. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. – У 3-х т. – Т.3. Час світу. – Київ: Основи, 1998. – С.29-34, 57.

SUMMARY

Eva Kish. CENTRAL EUROPE – AS A PART OF EUROPEAN UNION

This article is a piece of analysis of modern geopolitical situation in Central Europe as a consequence of considerable enlargement of European Union to the East. The problematical issues of European integration of Poland, Hungary, Czech and Slovakia has been researched.